

(Սահակայ և Մաշթոցի»), մինչդեռ ուղղակի կորուսելի «Վարք Մաշթոցի»ին մէջ կը գտնուի իր ըսածը:

Արդարութիւնը կը պահանջէ խոստովանել որ աւելի արդար և յստակատես եղած են հայագէտ օտարագիր քննարաններ, ինչպէս Գուշմիդ, Ֆէթթըր և Գէլցըր: Առաջինը՝ անպայման կորուսելի առաջնութեան և միւս գրողներուն աղբիւր ըլլալուն վրայ պնդելով, որուն համաժողով գտնուած է երկրորդը, իսկ վերջինը հետեւեալ արդար դատումը բնակով. «Կորուսելի վատահելի վկայութիւնը... Կորուսելի գրեց իր ուսուցչին կենսագրութիւնը», որ Հայ մատենադրութեան սկզբնաւորութեան ժամանակակից և վաւերական միակ տեղեկագրութիւնն է»: Համեմատեցէք ասոր հետ Հայկ. Բառարանի մէջ կորուսելի վրայ արձակուած վրձիւրը. «Խորհրդով իմն պատուաստեալ է կորուստն այլ և այլ հատուածս յԱզաթան-գեղոսէ և ի Բիւզանդայ», եւայլն, դատում մըն է որ շատ համախոհներ ունեցած է մեր մէջ, և որ զուրկ է որեւէ հիմքի:

Ի բաց առեալ Փարպեցին, բոլոր յաջորդող մատենագիրները՝ գիտութեամբ թէ անգիտութեամբ, յաճախ խեղաթիւրած են կորուսելի բառերը, նախադասութիւնները՝ հատուածներ բռնաքաղած ատեն: Ոչ նշուող զփրախտութիւն կրած է կորուսելի բնագիրը նոր բանասէրներու ձեռքէն, որոնք հին սխալները քիչ անգամ ուղղելով՝ նորեր աւելցուցած են, և հարազատ կորուստեան բառերու նախադասութեանց վրայ ուղղումներու ձեռնարկելով, նոր խանգարումներու և վրիպումներու դուռ բացած են, այնպէս որ կորուսելի շատ գովուած և քիչ խնամով ուսումնասիրուած մատենիկը՝ վրայէն իբր 15 դարեր անցնելէ յետոյ, տակաւին չէ վիճակած՝ իր սկզբնական ուղիղ հարազատ ձեւին, կերպարանքին մէջ և մթին թուող տեղերը լուսարանուած՝ քննական տապալարութեան մը, որ վայել էր այնքան բացառիկ կշիռ և կարեւորութիւն ունեցող երկասիրութեան մը (*):

Մանչեսթր

ԳՄԱՆԼԻԿ ՅԸՆՏՐԴԷԱՆ

(*) Այս խոհանրութիւն փորձի շատէ մօտեւայ նկատող տպագրութիւն մը լոյս տեսած ըլլալ կը կարծէ այս տողերուն գրողը:

ՄԱՏԵՆԱԹՈՍԱԿԱՆ

Բառայաշունչ Գեորգիւսեան. Փրօժ. Կ. Ե. Պետկոփուեան. Տպ. Պօսթն, 1926. 8⁰ էջ 135+5. Գին 1-50 Տօլար:

Բովանդակութիւն. Փրօժ. Պետկոփուեանի այս հատորը, 135 էջերու մէջ կը պարունակէ 68 Գեորգիւսեան. 51 ինքնագիր, 16 թարգմանութիւններ կամ Ղաւնդութիւններ, ինչպէս նաեւ վաղամեռիկ բանաստեղծ Գարեգին Պետկոփուեանի «Սրինգ» եւ Ռ. Որբերեանէ գրուած կենսագրական նօթքը մը Սրինգի Հեղինակին վրայ:

Նպատակ. Փրօժ. Պետկոփուեանի իր բերթուածներու այս հատորը կը ծնէ երրորդը այն Գ. Պետկոփուեանի յիշատակին, ուր կը հետապնդէ «Բառայաշունչ ձեռագրութիւններ», «Երախտայն պատգամներ» եւ «Հոգիի յոյզներ» արտայայտելու չընտանկը:

Իր այս բերթուածներու մեծ մասը բարոյաշունչ բերթուածներ ըլլալէ աւելի կրօնական երգեր են, որոնց կը խառնուին քիչ թուով ազգային վերջին զփրախտութիւններէն դուրս գնելու եղբերգութիւններ, եւ ազգասիրական զգացումներու սովորական արտայայտութիւններ:

Հատորը կը բացուի «Այսօր» տիտղոսը ունեցող բերթուածով մը, որ ազօթ մըն է, եւ միացածներու կարեւոր մէկ մասը կրօնական բարեպաշտիկ խանդավառութեամբ գրուած սովորական երգեր են, նիւթ ունենալով Աստուծոյ գոյութիւնը, Անմահութիւնը, Յիսուսի առաքելութիւնը, Հոգիին գերազանցութիւնը ամէն բանէ վեր, Արդարութիւնը, Հեմարտութիւնը, Սիր, Զոհողութեան ոգին, Համակրօնութիւնը եւ այլն, եւ այս ամէնը կրօնական գետնի վրայ: Թարգմանութիւններն ու նմանողութիւններն ալ, որ կ'երևան այդ հատորին մէջ, նոյն նիւթերը կը շօշափեն աւելի կամ պակաս:

Գրական արժէք. Փրօժ. Պետկոփուեան աւելի գրաւուած հոգեկան եւ աստուածային բարձրագոյն իրականութիւններէ ու ճշմարտութիւններէ եւ բարոյական կեանքի բարձրագոյն արժէքէն, կարծես փոքր չէ ունեցած իր բերթուածներուն տալու գրական արժէք մը: Գրեթէ բոլոր բերթուածներն ալ հասարակ տեղիքներ են բաւական խնամուած աշխարհագրորդ մը եւ տաղաչափական հեշտին արուեստով մը արտայայտուած, որոնց մէջ կը պակասին կենդանի շունչը: «Բառայաշունչ բերթուածներ»ը իմ վրայ այն տպագրութիւնը ըրաւ, ինչ որ պիտի ընէր բարոյական ու կրօնական չոր ու ցամաք ըսկըզմունքներու տաղաչափութիւն մը:

Մեր այս դատաստանը պէտք չէ վերագրուի արդի հոգիներու սկիստիկ մտայնութեան, որ համաձայն բարոյական ու հոգեկան գրուածներէ: Ասիկա իրողութիւն մըն է անտարակոյս, եւ այդ իրողութեան առջեւ կը խորհիմ որ գիրը մը երբ բերթ-

ուածի արուեստով եւ բաւական ճոխ ու մարտիր լեզուով մը դիմում կ'ընէ ընթերցողներու՝ տէտեր է ծաշուի առաւ ըլլայ այդ մտայնութիւնը եւ անոնց ծաշին ու ծաշակին մօտ գտու ճիգ մը բրած ըլլայ իր նպատակին ծառայելու համար։

Կը փափարիմ սակայն ի վեր հանել սա պարզան որ Փրօֆ. Պէշկէօթիւրեան գիտէ մերթ իր բերթուածներուն մէջ հասնիլ այդ նպատակին, երբ զգացումի տարութիւնը եւ հարազատութիւնը կը լեցնէ իր բարեաւաշտիկ հոգին։ այսպէս է «Մայրն առ իւր մանկիկ» քերթուածը, որով հասցոյրով կ'արտայայտուի սա բառեակները։

Պարտիկ շքունցներդ
երբ հրալին կուճկիս՝
ձրթնելու սքնունդ,
Կը հեծուի հոգիս։
Երբ իմ զաւակներ
ձունկիդ վայր նստին,
Սիրով հեզ վարից
Ու սառն համբարներ
Պիտցիւր որ անոնց
Աչկերուն մէջէն

Քեզի կը նայի
Մայրդ անմիջապէս
Երբ մօտն դառնազին
Վեջ խալ իմ կեանքին,
Ու իմ հոգ մարմն
Յանձնելու հոգին,
Յիւզ՝, որդեակ իմ,
Որ մայրդ կարողին
Լուրեանքդ մէջ
Իր սիրովն անձեջ
Կ'ստղծի ճակատին։

Լեզու եւ ճաղաչափութիւն. Պէշկէօթիւրեան բառ գտնելու դժուարութիւն չունի. նախագա-տութիւնները ուղիղ եւ խնամով շինուած են. «Քերթուածներու լեզուն սօսող արժանիք մը կ'ապահովէ այդ զիբրին, եւ անոր սաղաչափական ղէկնիցն ալ փորձառու եւ վաղժ շրջի մը գործն է շրթնէ առանց մեծ թեւեռներն։

Այդ լեզուին եւ արուեստին մէջ ի յայտ կու գան Մայր Երկրին աւանդութիւններն ու ժողովուրդութիւնները, ուսուցչական երկար փորձառութեամբ մը մարդու։

«Բարոյաշունչ Քերթուածներու մասին մեր այս ամփոփ դիտողութիւններն ու գնահատութիւնները վերջացնելու պահուն, կ'ուզեմ գիտել տալ թէ այս քերթուածները իրենց տեղն ունին մեր աղքատ զբաղանքներուն մէջ, պարզ, միամիտ, բարեպաշտ հոգիներու համար մանաւանդ, որոնք անոր մէջ սիրտի գտնեն իրենց կարօտներն, յոյզերն ու բաղձանքները երգուած, իրենց հոգիին պարզութեան ու մերկութեան պատկերին մէջ։

Գ. Մ.

«Կրօնարարական եւ ընկերային շոգա-կարումներ»։— Հեղինակ՝ Գաբրիէլ Նպոստոյանցի :

Դեղարուեստական ծաշակով տապաքուած սի-բունիկ երկ մը՝ զոր թղթատելով հասցոյր կ'զգայ մարդ։ Դործ մը իր նպատակէն դատելու է անշուշտ։

Հեղինակը իր երկին «նպատակ» դրած է «Տիեզերական ճշմարիտ Կրօնի եւ ընկերային առողջ Բարոյականի ներշնչումներ տալ ընթերցողին։

Հեղինակին բարոգած «Տիեզերական ճշմարիտ

Կրօն» է՝ Անձնութիւն պաշտումը, Աստուծապաշտութիւն՝ շատ լայն առումով, եւ «համամարդկային եղբայրակցութեան» համագումարն ու հաւատք՝ իրր կենդանի առճաքը այդ «Տիեզերական կրօնին»։

«Տիեզերական կրօնը, կ'ըսէ հեղինակը, իր «քրիստոնէական» բարձրագոյն աստիճանին հասած, «իր մէջ կը բովանդակէ այս գաղափարական եւ անհրաժեշտօրէն իրականանալու կոչումը համեղբայրութիւնը։ Ազգային կրօնը մը, որ այլամիտ է, որ «իր սեփական նախադրութիւններով օժտուած Աստուծուն ունի, որ տիեզերական սիրտը վրայ հիմնուած է, գոյա մարդկային դրութիւն մ'է, որիչ ո'ր եւէ «դրութեան նման թերի եւ փոփոխական։ Չիկայ հեթանոսական կրօնը, չիկայ հրէական կրօնը, չիկայ քրիստոնէական կրօնը, չիկայ խալիքական կրօնը։ Չիկայ պատմական որ եւ է կրօնը, Կայ «միակ ու եօթարկ կրօն» մը որ կը միանալուին, «բոլոր միւս կրօնները, որ Աստուած տիեզերքինն» է եւ «Ամենուն Հայրը» անխախտ (ՇՈՂ. էջ 6-7)։

Հեղինակին բարոգած այս **ԱՍՏՈՒԴԱՆԿԻՐՈՒՄԷՆ** (այս արտայայտութիւնը հեղինակիւր չէ) «կեանքն իսկ է»։ ապա ուրեմն ան կ'ստեղծէ ու կը «պահպանէ ներդաշնակութիւնը, հաւատարկութիւնը եւ համամասնութիւնը ամէն բանի մէջ։ Ասի «անհրաժեշտ կանոնն է նաեւ մարդոց միջեւ արդար փոխարարներութեանց։ Սյս կանոնը մեր սովորական լեզուով էր չոյնէր **բարոյական**» (էջ 7)։

Գաբրիէլ Նպոստոյանցի իր զգուշանայ **աստուծաբանել** (էջ 73-Անձնութիւն), բայց կ'ուզէ փոխառապայցի։ Իր փոխառութեան հիմնական է **աճականական ցերեպայցութիւն** . . . բայց իր այդ վրեժնէր ներհայցութեան մէջ խառնուած զրեւի ուսումն ու ընթերցումներն նկատի չ'առնէր, որոնք տակայն զինքը՝ հակասութիւններու էր տանին, եւ զորոնք կը հերքէ զորիչ եւ մանաւանդ ներդաշնակ եւ զեղեցիկ ոճի հարուածներով։

Եթէ ներուէր մեզ թելադրութիւն մ'ընէ, պիտի առաջարկէինք որ երկարաշունչ **բեզ** մը հրատմանէր հիմնաւորելու եւ մեկնաբանելու համար իր բարոյական ուզած «Կրօնը»։

Ինչպէս երկին «Շողակաթումներ» անունն ալ կը յայտնէ, բանաստեղծական բարոգներու շարք մըն է ան, ըստ մեզ։ Չեւր անսովոր է եւ բարձր բերթողական։ Դրիչն ու ոճը ազնուականութիւն մը ունին, եթէ ներկի է մեր ժողովրդավար (democrate) դարուն մէջ, գրականութեան համար գրելու այս կերպը։ Հասկնալի է անշուշտ որ փոխառութեան քերթողութեան լեզուն՝ ատկէ տարբեր չէր կրնար ըլլալ։

Փոխառութեան բանաստեղծութեան լուսնապատկերներու շարան մըն է հասնիլ, բայց այդ արտարին պէնագարդ մը միայն, բաւական չէ առաջադրուած **խորքին** համապատասխան արդիւնք տալու համար։

Ո'րքան ալ բարի կամեցողութիւններով օժտուն ըլլան խօսքերը բարոգիչին, չեն կրնար լոյս տալ թերահաւատին, չեն կրնար սեւական զարթում յառաջանիլ հետաքրքիր հոգիներու մէջ, եւ յոյս ու հաւատք շողակաթիկ անոնց վրայ։

Բարիկ

Ա. ԿԷՆՃԵԱՆ